

Deákné Orosz Zsuzsa – Kozma Judit – Pál Tibor – Rácz Andrea – Vincze Erika: Etikai kódex jelentősége a szociális professzióban

Bevezetés

A tanulmány az etikai kódex jelentőségével foglalkozik a szociális professzióban. Elsőként áttekintjük, hogy mit is jelent a szociális munkás szakma mint hivatásrend, milyen ismérvei vannak. Ezt követően a hazai Etikai kódex létrejöttének főbb állomásait mutatjuk be, kitérve arra, hogy mi indokolta annak megszületését, valamint ezzel párhuzamosan az Etikai Kollégium megalapítását. A Kollégium működése kapcsán azt kívánjuk bemutatni, hogyan is zajlik az egyes esetek kivizsgálása, ezeknek milyen fókuszai lehetnek, egyáltalán milyen típusú ügyeket azonosítanak a szakemberek etikainak. Majd két anonimizált, ügyvitelből származó esettel illusztráljuk a Kollégium működését. Tanulmányunkat az etikus szakmai munka keretrendszerével zárjuk, annak hangsúlyozása érdekében, hogy az etikai kérdések megvitatása, az etikus magatartás a szakmai kultúra része és a professzionális működés alapvető eleme kell, hogy legyen. Kitérünk a Kódex megújításának lehetséges irányaira is. Tanulmányunk alapja a 2017. november 7-i Szociális Munka Napján tartott *A szociális szakma etikai dilemmái a 3Sz Etikai Kollégium szemével* c. előadás¹.

A szociális munkás szakma, mint hivatásrend

A szociális munkás hivatás, bár újabb, mint a hagyományos hivatások, de az orvoslással, a jogászsággal, a papsággal és a tanítással tartozik egy csoportba, azaz professzió. A professziók sajátos jegyekkel bírnak. Ilyenek:

- egy sajátos missziót teljesítenek a társadalomban – ez a szociális munka esetében a társadalmi integráció védelme, valamint a társadalmi kirekesztés megelőzése és orvoslása;
- a közvélemény és az állam által elismert működési (kompetencia-) területe van, amelybe beletartozik a társadalmi problémák azon köre, melyeknek orvoslását és/vagy kontrollálását a közvélekedés a hivatás feladatának tekinti; valamint a jogszabályi keretek és az intézményrendszer, melynek keretében a hivatás képviselői szolgáltatásokat nyújtanak;
- a professziók feladata a társadalmi problémák meghatározott köréről tudást akkumulálni, és fenntartani azt a szakmai nyilvánosságot, amelyben ezt a tudást közkinccsé teszik;
- a hivatásoknak van kompetencia-leírása, mely rendszerint meghatározza:
 - a hivatás alapértékeit, azaz, hogy a gyakorlat során milyen célokat lehet kitűzni;
 - a szakmai tudást, azaz a jelenségeket értelmező elméleteket és a gyakorlati munkában használt készségeket;
 - valamint annak reprezentációját (ez nem mindig jelenik meg írásos formában), hogy a hivatás közössége és a szolgáltatások felhasználói milyen személyiségvonalakat várnak el a hivatás képviselőitől, azaz a szakmai személyiséggel kapcsolatos elvárásokat;
- a hivatások működtetnek képzési rendszereket, működési engedélyeket adnak ki, mellyel létrehozzák a szakmai hierarchiát;
- a hivatásokkal szemben rendszerint magasabb etikai elvárásokat támaszt a közgondolkodás, ezért a hivatásoknak van etikai kódexe, mely meghatározza, hogy különböző ellentmondásos helyzetekben hogyan kell viselkedniük a hivatás képviselőinek;

¹ Résztvevők: Gosztonyi Géza, Kozma Judit, Pál Tibor és Rácz Andrea.

- ezen kívül a hivatásoknak van szakmapolitikájuk, amellyel igyekeznek a hivatás működési feltételeit meghatározó szakpolitikai döntéseket befolyásolni a hivatás egységét megjelenítő testületeken keresztül, mint amilyen a kamara, vagy a hazai szociális munkás szakmában a Szociális Szakmai Szövetség.

Ezek között a sajátosságok között kiemelt jelentősége van az etikai kódexnek. Max Weber (1967)² azt mondja, hogy a hivatásrendek sajátos – bár adott esetben amorf – közösségek, amelyeket egyfajta „becsület” különbözteti meg másoktól, a renden kívüliektől, azaz viselkedésükkel kapcsolatban szigorú elvárások vannak. A becsület hozza magával a megbecsülést, amit a hivatások tagjai élveznek. A tudás és az etikai előírások kérdései már az ókorban is előkerültek, a beavatás során az ezoterikus tudást csak olyanoknak szolgáltatták ki a tudás birtokosai, akik rendelkeztek a „jó erényével”. A tudás ugyanis valóban hatalom, lehet vele ártani. A német szociálpedagógia például azért diszkreditálódott a náci időkben, mivel a hivatás képviselői közreműködtek Hitler eutanázia programjában, amelynek keretében több ezer fogyatékos német állampolgárt gyilkoltak meg. A szociálpedagógusok szerepe ebben az volt, hogy elérjék a „zökkenőmentes ügymenetet”. (LORENZ, 1994:59-81) Az ilyen esetek elkerülése érdekében köti össze az INTERNATIONAL FEDERATION OF SOCIAL WORKERS (2014) hivatás-meghatározása a professzionális tudást az etikai követelményekkel.

„A szociális munka olyan gyakorlat alapú professzió és tudományág, amely elősegíti a társadalmi változást és fejlődést, a társadalmi összetartozást, valamint az emberek hatalommal való felruházását és felszabadítását. A társadalmi igazságosság, az emberi jogok, a közös felelősségvállalás és a különbözőségek tiszteletének elvei központi helyet foglalnak el a szociális munkában. A humán és társadalomtudományok elméleteivel, valamint a helyi tudásokkal felvértezve a szociális munka embereket és rendszereket aktivizál, hogy választ adjon az élet kihívásaira és előmozdítsa a jóllétet.”

Ugyanez a hatályos Etikai Kódexünkben (2016):

3. Az Etikai Kódex a szociális munka folyamatában résztvevők értékeinek és emberi méltóságának megőrzését, helyreállítását és kiteljesítését szolgálja.

13. A szociális munkás felelőssége, az Etikai Kódexet aláíró és csatlakozó szakmai szervezetek joga és kötelessége, hogy felhívják a döntéshozók, valamint a közvélemény figyelmét mindarra, amiben a nélkülözés és a szenvedés kialakulásáért a döntéshozók, a társadalom vagy egyes intézmények felelősek, illetve amivel akadályozzák ezek enyhítését.

A definíció egyértelműen megfogalmazza azokat az értékeket, amelyek meghatározzák, hogy milyen célokat tűzhetünk ki a munka során. Ez azért is igen fontos, mivel a szociális munkások – amennyiben az állam hozzájárul a szolgáltatás törvényi szabályozásához, megszervezéséhez, finanszírozásához – az állam és az állampolgárok közötti kapcsolatot közvetítik. A gyermek- és felnőttvédelem, a pártfogó felügyelet világos példái annak, hogy az állam és az állampolgár között lehetnek konfliktusok, amelyeknek kezelése a szociális munkások feladata. De más területeken is felmerülhetnek olyan kérdések, amelyekben az állam és állampolgárok között nincs egyetértés. Az ilyen esetekben a szociális munkásoknak a politikai nématkat kell képviselniük az állam ellenében. Ehhez mindenképpen autonómia kell.

A hivatás autonómiája pedig azon múlik, hogy a fenti hivatásbeli sajátosságokat képes-e a professzió közössége maga meghatározni, képes-e az állam és állampolgár közötti kapcsolat hatalommal rendelkező szereplőjének a hatalom nélküli fél érdekében nemet mondani, meghozza etikai alapon. Az állam kétféle kapcsolatot alakíthat ki az állampolgárral: egyrészt szolgálhatja, és igyekezhethet olyan célokat kitűzni, olyan politikai döntéseket hozni, amelyek elősegí-

² Eredeti megjelenés: Weber M. (1922): *Economy and Society*. University of California Press.

tik mindenki jólétét és boldogulását – ez a jóléti állam modellje; másrészt az állam igyekezhet hatalmát az uralkodó elit érdekében használni. Mindkét esetben eszközként használja az állam a professziókat. Az egyik esetben a problémák vizsgálatára és az állampolgárok jólétének elősegítőjeként használja, a másikkban hatalmi eszközként az alattvalók meggregulálására. Amennyiben a szociális munkás szakmára a fenti ismérvekre épülő hivatásrendként tekintünk, úgy annak feladata egyértelműen segítői, nem pedig regulatív. A következőkben azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy ezen segítői szerep megvalósításához az Etikai Kódex hogyan tud hozzájárulni.

A Szociális munka Etikai Kódexének megszületése, az Etikai Kollégium megalakulása és működése

Az Etikai Kódex története

Magyarországon a két világháború közötti és a második világháborút követő rövid időszakot leszámítva, nem létezett szociális segítő szakma, különösen nem szociális munka néven. Az 1980-as évek „oldódó” politikai légkörében egyre világosabbá vált, hogy a „mindenről gondoskodó állam” olyan idea, amit nem lehet megvalósítani, arra a szocialista rendszer sem képes. Az államapparátus ezt nem hagyta nyíltan kimondani, de szemet hunyt a szociális jellegű kezdeményezések fölött.

A rendszerváltás egy csapásra megváltoztatta ezt a helyzetet. Gyárakat, munkásszállókat zártak be, így nemcsak a „belső munkanélküliek” kerültek utcára, maradtak munka és fedél nélkül. Jelentős munkanélküli tömeg jelent meg a városokban, a falvakban, hajléktalanok lepték el a pályaudvarokat, az aluljárókat, a lakótelepi lépcsőházakat. Ettől kezdve a „kríziskezelés” csak az események után kullogott, egymás után alakultak meg – a most már néven nevezett, szociális munkát végző, magukról is ezt valló – szervezetek, intézmények, majd a szakemberek szakmai és érdekvédelmi szervezetei. Ezek közül a négy jelentősebb szervezetszerű és létszámú szervezet, a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, a Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete, a Családsegítők Kamarája és az Iskolaszövetség 1993 őszén, egy PHARE program³ keretében elhatározta, hogy közösen alapítanak egy ernyőszervezetet, amelyet később, 1994-ben Szociális Szakmai Szövetség néven létre is hoztak.

A Szövetség munkatervében megnevezett többszintű szociális-, szociálpolitikai programoknak egyik fontos feladata volt a magyarországi viszonyokra és szakmai igényekre épülő etikai kódex megalkotása. Ennek előkészítésére a szövetség etikai munkacsoportot hozott létre a négy alapító szervezet egy-egy képviselőjének és egy független szakértőnek a részvételével. 1994 őszén kezdődött meg a munka a PHARE pályázat keretében. A Magyar Családsegítők Országos Kamarája Orosz Zsuzsát, a Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület Pál Tibort, az Iskolaszövetség Almásy Juditot és a Szociális Munkások Magyarországi Egyesülete Vizsolyi Ákost delegálta, Ohly Éva pedig független szakértőként vett részt a munkacsoport tevékenységében. A feladat, ami a csoport előtt állt, nem volt kisebb, mint a szociális munka hazai etikai kódexének létrehozása volt.

³ Az Európai Közösségek Tanácsa (Council of European Communities) 1989 decemberében döntött 300 millió ECU gazdasági segítség folyósításáról Magyarország és Lengyelország számára 1990. dec. 31-ig. A program a „*Poland - Hungary Assistance for the Reconstruction of the Economy*” rövidítése. Lásd bővebben: <http://www.kislexikon.hu/phare-program.html>

A munkacsoport a kódex készítésének fázisait a következőkben határozta meg:

- *Adatgyűjtés:* a nemzetközi és hazai segítő szakmák etikai kódexeinek összegyűjtése. A segítő szakmák és a szociális munka etikai alapelveinek számbavétele. A szakmai etika megjelenése a hazai és a nemzetközi szociális munkás képzésben.
- *Esetelemzések a magyar gyakorlatból:* tematikus csoportok létrehozása, melyek rendszeresen összeülnek, és a gyakorlatból „hozott” etikai problémákat megvitatják. A megvitatott kérdések tanulmánykötetbe szerkesztése részletes kommentárokkal együtt.
- *Az etikai kódex első változatának megírása:* az összegyűjtött anyagokra építve, a beérkezett javaslatok értékelése, beszerkesztése az első változatba. A konferenciaváltozat elkészítése.
- *Az Etikai Kódex munkaváltozatának elkészítése* a munkacsoport által összeállított munkaanyag felhasználásával. A lezáratlan kérdések összegyűjtése. A szakterületeket érintő, speciális problémák feldolgozása érdeklődő és aktivizálható szakemberek bevonásával.
- *Konferenciák szervezése:* a szakemberek számára területi konferenciák szervezése, a készülő kódex bemutatására. *Az eszmecserék tapasztalatainak feldolgozása.*
- *Az utolsó munkaváltozat előterjesztése a konszenzus konferencia elé.*

A munkacsoport a kitzűzött terveknek megfelelően látott a munkának. Az esetelemzések fázisában az elképzeléseinket csak korlátozottan tudtuk megvalósítani. A tervezettnél sajnos kevesebb esetelemző ülést sikerült megszerveznünk, és a tanulmánykötet elkészítése is elmaradt. Ennek oka elsődlegesen a résztvevő szakemberek számának és kapacitásának szűkösségében volt kereshető. Az első változat megírása a tervezett lépésekben, a kitzűzött határidőn belül viszont megtörtént. A munkaváltozatok több szakaszban készültek, illetve módosultak a területi konferenciák és az előkészítő munkába bevont szakemberek tudásának, tapasztalatainak eredményeként. A tevékenységben részt vettek többek között a szociális munkásokat képző intézmények hallgatói, valamint az akkor még működő Szociális Tanács képviselői is. Az adatgyűjtés során több mint húsz magyar és külföldi etikai kódexet tanulmányoztunk át, összegeztük azok tapasztalatait, és összegyűjtöttük azokat az elemeket, amelyeket irányadónak és relevánsnak véltünk. 1995. január 26-28. között megrendeztük az első Etikai Kódex konferenciát Szekszárdon, melyen a négy alapító szervezet 5-5 tagja, a Szociális Tanács képviselői, és a szociálismunkás-képző iskolák hallgatói vettek részt.

A résztvevők előzetesen megismerkedhettek a konferencián feldolgozásra javasolt témakörökkel, melyek a következők voltak:

- a szociális munka alapelvei;
- a szociális munkás és a kliens kapcsolata;
- a szociális munkás munkatársaival szembeni erkölcsi felelőssége;
- a szociális munkás szakmájával szembeni erkölcsi felelőssége;
- a szociális munkás munkahelyéhez való viszonya, társadalmi kötelességei.

A konferencia felszínre hozta a szakmapolitikai érdekeket, kimondhatóvá tette a dilemmákat és definiálhatóvá váltak a képzésben és a munkavégzésben előkerülő problémák. Megállapodás született, hogy a kódex a szociális munka etikai normáit kívánja megfogalmazni, és ez a címében is fontos, hogy kifejezésre kerüljön: „A Szociális Munka Etikai Kódexe”. Ez azonban tüstént felvetette azt a kézenfekvő kérdést, hogy mit jelent ez a fogalom az adott társadalmi kontextusban és hogyan határozható meg annak szakmai, szakmaetikai normái. Az elhangzott viták alapján világossá vált, hogy az etikai kódex akkor töltheti be hatékonyan a szerepét, ha következő feltételek megteremtődnek:

- megfogalmazódnak a szakmai normák;
- a szakmai szervezetek egységes elveket alakítanak ki;
- kiépül a szakmai érdekvédelem;
- létrejön egy etikai kollégium az ernyőszervezet keretében.

Fontos megjegyezni, hogy a fent felsorolt feltételek a mai napig nem teljesültek az elképzeléseknek megfelelő mértékben és minőségben. Egyedül az Etikai Kollégium felállítására került sor, amelyben az időközben csatlakozott szervezetek nem mindegyike képviselteti magát jelenleg sem. Mindezek mellett akkor és ott egy sor kérdés várt még megválaszolásra:

- Mi a munkáltató szerepe az etikai kérdésekben?
- Vonatkozhat-e a munkaadókra az etikai kódex?
- Elfogadhat-e a szociális munkás olyan munkafeltételeket, ahol az etikai kódex előírásait nem tudja maradéktalanul betartani?
- Milyen szankciók alkalmazhatók etikai vétség elkövetése esetén a szociális munkással szemben?

Ezek a kérdéseket 20 év után sem sikerült egyértelműen megválaszolni!

A szekszárdi konferencián született egyezségekből, ajánlásokból a vitaanyaggal összegyűrva elkészült a Szociális Munka Etikai Kódexének tervezete. Ez a négy szervezet tagsága elé került, amelyet képviselőik előterjesztése alapján a tagok megismertek és megvitattak. A szervezetektől az etikai munkacsoporthoz így visszakért véleményezett tervezeteket a munkacsoportban tovább egyeztetjük. Az 1995. májusi budapesti konszenzus konferencián külső moderátorral (Dr. Benedek László), az alapító szervezetek képviselőivel, a széles körből meghívott társszakmák és szervezetek jelenlévőivel megvitattuk, és a szükséges mértékben módosítottuk, majd konszenzussal véglegesítettük az előterjesztett változatot. A konszenzus konferencián résztvevők száma meghaladta a 100 főt, mely egy széles körű szakmai összefogást is mutat. A közmegegyezéssel elfogadott Szociális Munka Etikai Kódexét 1995 júniusában, ünnepélyes keretek között, a Szociális Szakmai Szövetség elnöke, Ferge Zsuzsa jelenlétében az alapító szervezetek vezetői aláírásukkal hitelesítették, szervezetük tagságára nézve kötelezően betartandónak fogadtak el.

Az Etikai Kollégium létrejötte és feladatai

A kódex első változatának elkészülte után felmerült, hogy mi történjék azokkal a szakemberekkel, illetve azokban az esetekben, amikor az Etikai Kódex elvárásai nem teljesülnek, annak ellenére, hogy az adott csatlakozó szervezet aláírta a kódex elfogadását, amelyben azt magára – tagságára – nézve kötelező érvényűnek tekinti. Ennek hatására született a Szociális Szakmai Szövetség Elnökség részéről felkérés, hogy nézzük meg és dolgozzuk ki a Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiumának működési lehetőségét, kereteit.

Erre a munkára az Etikai Munkacsoportot kérték fel, amelyet az el is végzett. 1998. április 3-án megalakult a Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiuma, amelynek tagjait a Szociális Szakmai Szövetség Küldöttgyűlése jelölte ki és bízta meg.⁴ Ettől kezdve az Etikai Kollégium tevékenységi körébe tartoztak a korábbi Etikai Munkacsoport feladatai is, főként a Szociális Munka Etikai Kódexének karbantartása, folyamatos felülvizsgálata, megújítása.

⁴ A megalakított Etikai Kollégium tagjai személy szerint megegyeztek az Etikai munkacsoport tagjaival.

Az Etikai Kollégium a Kódex „frissítési” kötelezettségének azóta is folyamatosan eleget tesz, amelyek ez idáig rendre lezajlottak, és a Szociális Szakmai Szövetség Közgyűlése el is fogadta a felülvizsgált változatokat.⁵

A Kollégium indulásnál megállapodtunk a munkacsoportban, hogy a Szövetség alapelveihez híven nem avatkozunk be a tagszervezetek belügyeibe, nem akarunk „csendőr” szerepben megjelenni. Megegyeztünk abban is, hogy a szervezet ne nevezze magát bizottságnak, amely egy hivatali szervezet képét jelenítené meg a közvéleményben, hanem – vállalva a kissé magasabb hangzású nevet – kollégiumnak nevezze el magát. Annál is inkább szükséges volt ez, mert a tagszervezetek egy részének ekkor már volt Etikai Bizottsága. De tettük azért is, hogy demonstráljuk, a tagszervezetek bírálják el maguk a saját etikai ügyeiket, bennünket akkor keressenek, amikor nem tudnak egyezségre jutni, pártatlan állásfoglalást, ténymegállapítást szeretnének kérni. Ennek ellenére az Etikai Kollégium nem akar a szervezetek Etikai Bizottságának „másodfoka” sem lenni, nem szeretné felülbírálni az egyes szervezetek etikai döntéseit. A szervezetek által hozott döntéseket, vitás esetekben, igény szerint a Kollégium átvizsgálja, állást foglal abban, véleményét kifejti, de nem kötelezi az eljáró Etikai Bizottságot véleményének elfogadására. Elhatároztuk azt is, hogy az Etikai Kollégium nem szankcionál, csak ismerteti álláspontját abban az ügyben, amelyben felkérjük. Egyértelműsítettük, hogy a Kollégium csak ott és akkor „vizsgálódik”, amire felkérjük, illetve a rászorulókat súlyosan érintő szociális ügyekben fejt ki véleményét.

Az Etikai Kollégium feladatai közé tartozik, hogy figyelemmel kísérje elsősorban a szociális és gyermekvédelmi jogalkotás folyamatát. Amennyiben a jogszabályokban a szociális munkát végzőket érintő, kifogásolható elemek vannak, akkor azt jelezze a Szövetség Elnökségének.⁶

Az Etikai Kollégium tagsága megalkotta magának az Ügyrendjét⁷, amelyet a Szociális Szakmai Szövetség közgyűlése elfogadott.

Az Etikai Kollégium megalakulásakor az Etikai Munkacsoport 5 tagjából állt. Az alapító és a tagegyesületek a Kollégiumba 1-1 főt delegálhattak, akik közül a Közgyűlés választotta ki az Etikai Kollégium öt tagját. Ez a Kollégium Ügyrendjének változásával módosult, ma a Szociális Szakmai Szövetség tagszervezetei 3-3 főt delegálhatnak a Kollégiumba, azonban ennek ellenére folyamatosan létszámhiánnyal küszködünk.

A Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiuma a szociális munka szakmai etikai ügyeiben illetékes állást foglalni, ezen jogait másra nem ruházhatja át.

Az Etikai Kollégium működésének gyakorlata

A Kollégiumhoz a panasz vagy felkérés általában írásban érkezik. Az ügyet a kollégium tagjai körültekintően és alaposan megvizsgálják. Ennek érdekében kiegészítéseket kérnek, személyes beszélgetéseket folytatnak, illetve szükség esetén, az ügy helyszínén végezhetnek vizsgálatot. Az ügyek vezetője a kinevezett „esetfelelős”, aki maga mellé választhat – a területen járatos kollégiumi tagok közül – segítőt. Általában az ügy értelmezését e-mailben tárgyaljuk, és az alapján alakítjuk ki az egyéni véleményeket. Ebből igyekszünk közös platformot létre-

⁵Felülvizsgálatok: 2000. április 1.; 2005. április 29.; 2011. április 29.; 2016. április 15.

⁶ Ezt a feladatát az Etikai Kollégium csak töredékesen teljesíti, teljesítette.

⁷ A hatályos ügyrend elérhető: <http://www.3sz.hu/tartalom/koll%C3%A9gium-%C3%BCgyrendje>

hozni, amelyet a Kollégiumi ülésen igyekszünk konszenzussal véglegesíteni, és így küldjük meg az eredményt a panaszosnak.

A Kollégium tevékenységével is törekszik követni a szakmai igényeket. A szociális munka etikai dilemmái címmel, 2007-2010 között 15 alkalommal nagy érdeklődés mellett tartottunk akkreditált konferenciákat az ország különböző településein, Budapesten 3, Nyíregyházán 2 alkalommal, valamint Abony, Eger, Szombathely, Csókakő, Jászberény, Szekszárd, Veszprém, Pécs, Békéscsaba, Szeged egy-egy alkalommal adott otthont a rendezvénynek.

A Szociális Szakmai Szövetség által szervezett Szockafé keretében is több időpontban beszélgettünk etikai kérdésekről, problémákról népes érdeklődő szakmai közönség előtt.

A 2015-ös SzocEXPO 3. szekciójában Etikai problémák – Társadalmi problémák címmel szintén az aktuális helyzetet mutattuk be a délelőtti szekcióban, majd délután kerekasztal formában Ferge Zsuzsával, Lakner Zoltánnal, Zolnai Jánossal, Krémer Balázs moderálása mellett néztük át.

A szociális szakma etikai dilemmái a 3Sz Etikai Kollégiuma szemével címmel a 2017. évi Szociális munka magyarországi napján is tartott szekciót a Kollégium. Itt felkérést kaptunk a folytatásra is.

Az eltelt 23 év tapasztalata, a Kollégiumhoz beérkezett jelzések jól tükrözik a szociális szakma fejlődését, a szakma társadalomban elfoglalt helyét, értékelését. Ugyanakkor az elmúlt években beérkezett jelentős számú panaszos ügyek visszatükrözik a szakma problémáit, a szakemberek szakmai támogatottságának hiányosságait, a szakma alulbecsültségét. Nehezíti a szociális munkát végzők tevékenységét az a tény, hogy míg a szakmai etikában igen magas az elvárási szint, addig társadalmunk morális színvonala meglehetősen alacsony.

A beérkezett panaszokban megjelenő problémátípusok a következők voltak:

- milyen kiegészítő tevékenységet vállalhat a szociális munkás a megélhetése érdekében?
- milyen „ajánlatokat, előnyöket” fogadhat el a szociális munkás?
- kötődések kezelése, a magánszféra és a munkahely kapcsolata, érzelmi kapcsolatok
- saját és a munkatársak munkájának értékelése, bírálata, vezetői döntések megélése, hierarchia vetületei
- viselkedési elvárások, várólisták kezelése, előnyök biztosításának lehetősége
- az intézmény működésének bírálata, kezelése

Érezhetően és megfogalmazottan hiányzik:

- szupervízió, problémakezelés
- hitel- és adósságkezelés
- lakhatási problémák megoldatlansága, hajléktalanság adekvát kezelése

Napjainkban hangsúlyosan érzékelhető problémák pedig a következők: migráció, lakhatás, a szegénység és a hozzájuk kapcsolódó kérdések, a bántalmazás problematikája és az érdeképviselet megvalósíthatósága, amiben magunk is nehezen tudunk eligazodni.

Kérdésként merül fel, hogy ezt az értékeket egyre kevésbé preferáló, gyorsan változó világot, a szakma miként képes követni, erre milyen válaszokat adhat a kódex. Miként lehet, lehetne a szinte naponta változó jogszabályi környezetnek és kliensek szükségleteinek egyszerre megfelelni? Azok, akik a szociális munkát hivatásként vállalják, mit tehetnek konfliktus esetén, ki-től kérhetnek tanácsot, hol találnak kapaszkodókat? Napi szintű probléma a diszkriminációval, előítéletekkel való megküzdés, a gyűlölet és ezek kezelése. Mit tehetünk kirekesztés ellen?

Az Etikai Kódex napjainkban megkísérli:

- útmutatást adni az etikus szakmai szociális munkához;
- egyensúlyt keresni az ellehetetlenülés elkerülésében, mind a kliens, mind a szociális munkás oldalán;
- segíteni kíván a szociális munkát végzőknek a naponta átélni kényszerülő anyagi, erkölcsi útvesztőben, a kliensek segítésében.

A szociális munkások állandóan döntésre kényszerülnek. A szakmai etikai kódex megfelelő segítség lehet a szociális munkás orientálásában a szakmát illető kérdésekben. A kódex – jó esetben – tartalmazza az etikai elvek összességét, amelyek az adott szakmával relevánsak, vagyis azokat az elveket, amelyeknek a betartását az adott szakma képviselőitől elvárják. A szakmai etikai kódexek azt a célt szolgálják, hogy irányelvként használhassák őket minden lehetséges helyzetben, valamint adjanak világos útmutatást a gyakorló szakembereknek és az elveket hozzák összhangba a mindennapi élettel.

Az Etikai Kollégium igyekszik élőnek megtartani a Kódexet, amivel segíteni tudja a szociális munkásokat. A Szociális Munka Etikai Kódexe, mint szakmai etikai kódex nem tartalmazhat minden választ, amire a szociális munkásnak szüksége lehet. Azonban ebben segíthetnek a szakma művelői, amennyiben továbbítják aktuális véleményüket, javaslataikat a Kollégiumnak, amelyeket beépíthetünk a Kódexbe a felülvizsgálatok során. Az Etikai Kódex nem tud a napi eseményekre azonnal reagálni. A kódex statikus helyzetekre íródott, a megismert, az előre megfogalmazott esetekre igyekszik megoldásokat, elvárásokat felvázolni. A változásokat csupán követni tudja, meglehetősen nagy késéssel, hiszen a felülvizsgálat 5 évente történik, ami lehetőséget ad a megfelelő korrekcióra. A kódex az etikus szakmai munka határainak betartását kívánja sugallni a szakma minden résztvevője felé. Nagyon fontos, külön is érdemes hangsúlyozni a jogszabályok betartásának fontosságát, még ha az ma nehezen is követhető.

Véleményünk szerint az Etikai Kódex nem biztathat radikalizálódó szociális munkára senkit, még ha erre több helyről is érkezik javaslat, presszió és az indokoltsága is megalapozott lehet. Nem játszhatunk kollégáink egzisztenciájával, hiszen a helyi viszonyokat, lehetőségeket nem ismerjük, általánosítani pedig nagyon veszélyes és szakszerűtlen lenne.

A következőkben két panaszos ügyet mutatunk be az Etikai Kollégium munkájának illusztrálására érdekében.⁸

1. Etikai tartalmú ügy

Az Etikai Kollégiumhoz fordulók ügyei nagyon szerteágazóak. Van, hogy vezető fordul hozzánk, gyakrabban a beosztottak, a vezetővel való egyet nem értésüknek hangot adva. Külön ügycsoportot képez a vezető-beosztott konfliktus, gyakori a munkatársak együttműködésének hiánya, van azonban, aki „csak” a saját működésének, munkavégzésének kontrollja miatt kér etikai véleményt tőlünk. A kliensekkel való munka is vethet fel etikai problémát, az alábbi eset is ebből a körből való.

Egy szociális alapellátásban dolgozó vezető kolléga saját működésére kért véleményt. Nappali ellátásban dolgozik, egy ellátottjától kért először információt, majd konkrét segítséget. Tűzifa felvágásához keresett valakit, aki rendelkezik körfűrészszel, amivel a vásárolt fát fel tudná

⁸ Fontos hangsúlyozni, hogy az Etikai Kollégium csak a beküldött panaszlevélben foglalt egyoldalú információk alapján dolgozik, így a következőkben bemutatandó ügyvitelek nem minősíthetők esetbemutatásnak.

vágni. Az ellátott javasolt egy személyt, aki azonban csak saját munkájával együtt tud ilyen szerszámot biztosítani, de kölcsön nem adja. A vezető ezzel a feltétellel elfogadta a segítséget, majd kiderült, hogy az ellátott is segíteni fog a favágásban. Így az ellátott és ismerőse közösen elvégezték a munkát, amit a vezető ebéddel és fizetéssel viszonozott. Igyekezett méltányosan eljárni, azonban nem volt biztos benne, hogy a Kódexnek megfelelően járt el?

A leírt eset a hatályos Kódex 3 pontját érintően, többféle indokból sérti az Etikai Kódexben foglaltakat:

20. pont: *A kliens és a szociális munkás együttműködése olyan formális kapcsolat keretében valósul meg, amely a bizalmon, az őszinteségen és a kliens autonómiájának tiszteletben tartásán alapul.* A segítő kapcsolat során törekedni kell a klienssel való egyenrangú kapcsolat kialakítására.

23. pont: *A szociális munkában összeférhetetlen a szociális munkás és a kliens közötti rokoni, baráti, szerelmi, üzleti (haszonszerzésen alapuló) kapcsolat és a közösségi portálokon szerveződő, magánjellegű virtuális érintkezés.*

25. pont: *A szociális munkás arra törekszik, hogy elhárítson, kiküszöböljön és elkerüljön minden olyan befolyásoló tényezőt, amely a tárgyilagos munkavégzését gátolja, különös tekintettel a bántalmazás különböző formáival kapcsolatos bűncselekmények és jogsértések esetére.*

Az Etikai Kollégium indoklása szerint:

Ha a vezető baráti segítséget kért a kliensétől, és természetben fizetett érte, akkor a jó szándéka ugyan nem kérdőjelezhető meg, de a 20. pontban leírt etikai szabály betartása igen. Ugyanaz a személy egyszerre barát és kliens nem lehet, illetve nem összeegyeztethető az Etikai Kódex szerint. Egy szolgáltatás igénybevételekor nem mosódhat össze a két különböző szerep, ez az első kifogásolható tény.

Ha üzleti alapon számította a viszonozást, (tehát szigorú ár-érték arány figyelembe vételével) akkor is sérti ezt a pontot, hiszen üzleti alapon is tilos az együttműködés a klienssel. Kerülni kell ezen szerepek összemosását is.

Másik fontos tény, hogy a szívesség kérése miatt a tárgyilagos munkavégzés is megkérdőjelezhető, hiszen a szívességből való munkavégzés a klienst megkülönbözteti a segítséget fel nem ajánló többi klientsől, így az jogtalan előnyszerzést jelenthet a többi klienssel szemben. Nem hihető a többi kliens számára, hogy a hétfégi munkavégzés nem jár előnyös megkülönböztetéssel, elismeréssel, amit a nappali ellátás igénybevétele során az adott kliens saját maga előnyére fordíthat.

Nehéz személytelennek maradni a szociális munkásnak a saját családi házában segédkező klienssel, ugyanakkor nehéz egy szívesség (vagy üzleti alapú munka) nyújtása után a nappali ellátásban elvárásokat, esetleg szigorúságot közvetíteni a kliens felé. Későbbiekben konfliktus adódhat abból, hogy a szociális munkában szokásos szerződés (az ügyfél és a szociális munkás között) elvárásokkal, szigorításokkal terhelt, amit viszont nehéz a szívességet vállalóval szemben következetesen véghez vinni.

Nem építi a bizalmat sem az adott kliens felé az ilyen helyzet, hiszen mindig külön munkát biztosítani nem tud, (még ha ezt nem is ígérné a kliensnek) óhatatlan, hogy a szociális munkás ezzel csalódást okoz a későbbiekben. Illetve nem tud mindenkinek, az összes ügyfelének ilyen

vagy hasonló munkát adni, így a többiek bizalma is sérül: „miért éppen ő, nekem is jól jött volna a munka, a fizetség stb.

Álláspontunk szerint a bemutatott ügy nem felel meg a professzionális szociális munka etikai elvárásainak, az Etikai Kódex idézett pontjainak a megsértése miatt. Elvárható, hogy kerüljük az ilyen vagy hasonló segítségkérést a kliensektől.

Az ügy lezárásaként a hozzánk forduló vezetőt levélben értesítettük az Etikai Kollégium tagjainak összesített véleményéről, ami tájékoztató és iránymutató jelleggel bír csupán.

2. Nem etikai tartalmú ügy

Az Etikai Kollégiumhoz érkező beadványokat a kollégium tagjai minden esetben az ügyrendben leírt módon megtárgyalják. A Kollégium elé kerülő ügyek tanulmányozása során azonban előfordulnak olyanok, amelyek nem etikai problémák és így az Etikai Kódex előírásai ezekre a helyzetekre nem vonatkoznak. Ezekben belül leggyakrabban munkaügyi kérdésekkel fordulnak a Kollégiumhoz, de érkezett már a gazdálkodással, az adott intézmény szervezeti- működési anomáliáival kapcsolatos beadvány is.

Az alábbi panaszban egy munkaügyi tárgyú problémát mutatunk be:

Egy kisvárosban működő idősek otthonában határozott idejű munkaszerződéssel alkalmaztak egy gondozónőt, és a határozott idő letelte után nem hosszabbították meg a munkaszerződését. A panaszos levelében hosszasan fejtette ki sérelmét, és az intézmény vezetéséről azt állította, hogy egyes lakókkal és munkatársakkal kivételeznek.

Megítélése szerint azért nem dolgozhat ott tovább, mert nem tett eleget az intézményvezető elvárásainak. A szerződés hosszabbításának elmaradása miatt a gondozó az intézmény fenntartójához is fordult jogorvoslatért.

Az Etikai Kollégium a beadvány áttanulmányozása után arra a megállapításra jutott, hogy erre az ügyre az Etikai Kódex előírásai nem értelmezhetőek, ugyanis itt lényegében egy lezáratlan munkajogi vitáról van szó.

A fenti ügy és más nem etikai beadványok kapcsán is felmerül a kérdés, hogy mi lehet az oka annak, hogy a megkeresések egy része nem etikai témában érkezik. Ezek hátterében a következő okok húzódnak meg:

- Az ügyek egy részében a panaszos nem tudja megkülönböztetni, hogy mi számít etikai kérdésnek/etikai ügynek, és mi az, amely munkajogi kérdés és esetleg a munkaügyi bíróság hatáskörébe tartozik. Ennek oka az Etikai Kódex és a szakmai etikai dilemmák ismeretének hiányából adódik.
- Az etika szoros kapcsolatban van az erkölccsel. Amikor bizonyos erkölcsi és etikai elvárások társadalmi szinten kerülnek elfogadásra, az jogszabályt keletkeztet, ennek alapján bizonyos jogszabálysértést az Etikai Kollégiumhoz forduló személy, mint etikai kérdést fogalmaz meg és a Kollégiumtól várja rá a megoldást.

- Az intézmények egy részében nem működnek azok a fórumok, melyeken a szakmai, illetve intézményi struktúrából adódó problémákat, a napi működést negatívan befolyásoló kérdéseket meg lehet beszélni. Hiányzik az esetmegbeszélés és a rendszeres szupervízió.
- A fenntartó és az intézmény munkatársai között nem működik megfelelően az információ-áramlás, melynek következtében munkaszervezési, illetve finanszírozási problémákat – más érdekvédelmi szervezet hiányában – az Etikai Kollégiumhoz címezve kívánnak megoldani.
- A szakemberek a problémáik egy részével – függetlenül attól, hogy az nem etikai kérdés – külső személyhez, szervezethez kívánnak fordulni, mert nem mernek vagy nem képesek a helyi vezetővel, illetve a fenntartóval konfrontálódni.

Véleményünk szerint az Etikai Kollégiumnak és a szociális szakembereket képző intézményeknek a jövőben is van feladata és felelőssége abban, hogy mind szélesebb körben növekedjen a szakemberek etikai ismerete, tudatossága.

Az etikus szakmai munka keretrendszere

Katz Katalin szerint az etika tanulásának három színtere van: 1) saját belső kódexünk, mely az értékekből és saját erkölcsi felfogásunkból, hozzá állásunkból áll; 2) szakmai etikai kódex; 3) az „élet” etikai döntései, melyek minden esetben egy összetett kontextusban születnek meg. Fontos hangsúlyozni, hogy a szakmai etika központi értéke a felelősségvállalás, mely a kliens irányába történik. (KATZ, 2011:45-46) Sarah Banks megfogalmazásában az etika széles értelemben használatos, mely lefedi az alábbi területek egyes részeit vagy azok teljességét:

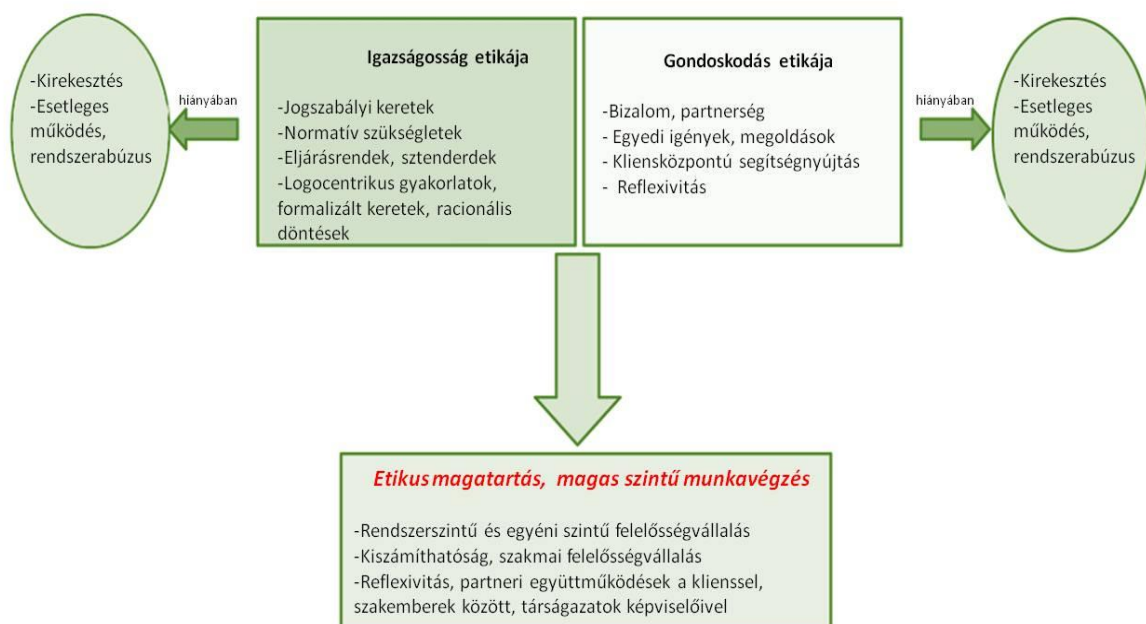
- Magatartás - mely cselekedetek helyesek vagy helytelenek?
- A jó társadalom - milyen társadalomban szeretnénk élni?
- Karakter - milyen erkölcsi tulajdonságok helyesek vagy helytelenek?
- Kapcsolatok - milyen felelősségek kapcsolódnak az emberek egymáshoz való viszonyához, mind egyéni, mind csoport szinten. (BANKS, 2011:7)

Az egyes nemzeti szakmai etikai kódexek a - nemzetközi trendeknek megfelelően - jellemzően a helyes szakmai magatartásra, viselkedési formákra helyezik a hangsúlyt. Ez magába foglalja mindazokat a cselekvéseket, amelyek az egyének jogainak tiszteletben tartása érdekében jelölnek ki döntéseket és képesek lehetnek az emberek jól-létének előmozdítását szolgálni. (BANKS, 2011)

Az etika széles körű meghatározásán alapuló etikus szakmai munka keretrendszerét az *igazságosság* (ethics of justice) és a *gondoskodás etikája* (ethics of care) koncepciók együtteséhez kapcsoljuk, melyek képesek egy komplex rendszert alkotni a szociális munka területein, akár a szociális szolgáltatásokról és ellátásokról, akár a gyermekvédelem egészéről beszélünk, amely megközelítés alapvetően arra irányul, hogy mind a felnőtt, mind a gyermekkorú klienseket aktív szereplőnek tekintjük a szakmai munkavégzés során. Az igazságosság etikája az emberi és gyermeki jogok rendszerével, magával az ellátórendszerek működését különböző szinteken kijelölő jogszabályokkal együtt egy formalizált keretrendszer, míg a gondozási etika a kliens egyedi igényeire adott szakmai válaszok összessége. Az igazságosság etikája magában foglalja a racionális döntéseket, a normatív szükségletek, az eljárások és sztenderdizált folyamatok, protokolláris működési szabályok rendszerét, a gondoskodás etikája pedig a szubjektív szükségletkielégítésre épülő bizalmi viszonyokat, partneri együttműködéseket, nyílt kommunikációs módokat, kliensközpontú beavatkozásokat fed le. A kettő egymásmelletti lehet a garanciája a rendszerszintű és egyéni szintű felelősségvállalásoknak, az etikus

szakmai magatartásoknak. (RÁCZ, 2016) Ahogy az ETIKAI KOLLÉGIUM PROFESSZIONÁLIS SZAKMAI MUNKA FELTÉTELRENDSZERÉRŐL SZÓLÓ ÁLLÁSFOGLALÁSA (2017) is kifejti: „(...) mind az alapszolgáltatások, mind a szakosított ellátások vonatkozásában a szakemberek csak akkor tudnak magas színvonalú munkát végezni, a kliensek szükségleteit kielégíteni, jogaikat és érdekeit védeni, - hozzájárulni ezáltal a társadalmi kirekesztés, megbélyegzés vagy megalázás csökkentéséhez, elősegítve a munkahelyi- és a befogadó társadalom erősödését - ha a jogszabályi feltételek, a megfelelő humánerőforrásra és infrastruktúrára épülő munkavégzési körülmények, a szakemberek képzésének, továbbképzésének és továbbfejlesztésének lehetőségei, a kliensrendszer problémamegoldását segítő szakmai-módszertani eszköztárak, partneri együttműködések adottak.”⁹

1. számú ábra: Az etikus szakmai magatartás keretrendszere

RÁCZ (2016:158) alapján

A szakmai etika azokat a témákat fedi le, hogy a szakembereknek hogyan kellene eljárniuk a szolgáltatás felhasználóival, hozzátartozókkal, vagy akár a kollégákkal való együttműködés során, mennyi autonómiát kellene biztosítaniuk a klienseknek, vagy maguknak a szakembereknek mennyire kellene autonómnak lenniük, illetve milyen tulajdonságokkal kellene rendelkezniük. BANKS (2004) szerint fontos, hogy az egyre csak sokasodó szabályokra épülő formalizált működési környezetben megtalálják a szakemberek az utat, hogy helyesen döntsenek. Ne csak a formális szabályok határozzák meg a helyes cselekedeteket, hanem ha szükséges, legyenek képesek új utakat keresni, módosítani vagy figyelmen kívül hagyni a korábbi működési módokat. Úgy véljük, hogy az etikus szakmai magatartás területi munka során való megvalósítása és ezáltal egy magas színvonalú szolgáltatás nyújtása csak akkor tud megvalósulni, ha a döntéshozók, fenntartók és munkahelyi vezetők a munkavégzés feltételeit biztosítják, valamint elvárásként fogalmazzák meg munkavállalóik felé, hogy szakmai tisztességgel

⁹ [http://www.3sz.hu/sites/default/files/Ek_allasfoglalas_professzionalis_szakmai_munka_feltetelrendszerol_0.pdf](http://www.3sz.hu/sites/default/files/Ek_allasfoglalas_professzionalis_szakmai_munka_feltetelrendszerrol_0.pdf)

végezzék munkájukat. Az etikus magatartás tehát érték, a kliensekkel végzett munka során szakmai értelemben vett eszköz. Ebben a megközelítésben az Etikai Kódex is érték és a kliensekkel végzett munka szakmai eszköze, a hivatásrend szimbóluma, nem pedig politikai eszköz. „*A szociális munkát folytató szervezetek nem használhatják fel a segítő folyamatot párt-politikai célokra, vagy vallási meggyőződés befolyásolására.*” (ETIKAI KÓDEX, 2016, 29. pont) A szociális és gyermekvédelmi területen dolgozó szakembereket abban is támogatni kell, hogy felhívják a vezetők és döntéshozók figyelmét azokra a helyzetekre, esetekre, vagy akár feltételekre, amelyek gátolják a jó, szakszerű és etikus gyakorlatok megvalósítását. Mindez azt is feltételezi, hogy tere van az etikai kérdések megvitatásának, mind a szociális képzésekben, mind pedig a szakmai munkavégzés során. (BANKS, 2004:21) Azaz az etikai kérdések megvitatása, az etikus magatartás a szakmai kultúra része és a professzionális működés alapvető eleme.

Összegzés helyett

Az etika egy horizontális téma is az egyes szakmai területeken, hiszen az etikai dilemmák vizsgálata, illetve azok feloldása során számos szakmai kérdés kerül megnyitásra, amely segíthet abban, hogy szélesebb körű szakmai párbeszéd induljon meg az egyes ellátási területeken a szakemberek, szakmai szervezetek, képzőhelyek és döntéshozók együttműködésére építve. Mindez segít a szakmai önállóság szélesebb körű megjelenítésében, valamint a szakmai egységesség képviselésében. A párbeszédre új szinterek is nyíltak 2017-ben, megalakult az MTA Szociológia Bizottságának Szociális Munka Albizottsága, valamint a Szociálpolitika és Társadalmpolitika Albizottsága, melyek célja többek között a szociális munka és szociálpolitika területén kiterjedt kutatások készítése, az eredmények terjesztése. BANKS (2011) fentebb idézett széles értelmű (többdimenziós) etika fogalmát használva, a *jó társadalom* attribútumait nem határozza meg a legtöbb nemzeti etikai kódex, de megjelenik bennük egy vízió az értékek kijelölése mentén, amely a szociális munka számára központiá teszi az emberi jogok védelmét és a társadalmi igazságosságért való küzdelmet. Banks amellet érvel, hogy az etikai kérdések a mindennapi élet szerves részét képezik, ezért az etika nem csak a dilemmákról szól, és arról, hogy bonyolult szakmai helyzetekben hogyan döntsünk, hogyan juttassuk érvényre a jogokat. Álláspontja szerint az élet minden aspektusának etikai dimenziói vannak. Banks megkülönbözteti a *szakmai etika szituatív jellegét* (situated ethics) és a *szakmai etika politikai jellegét* (politicized ethics)¹⁰. A szituatív jelleg a dilemmák konkrét helyzetben való megjelenésére, emberi kapcsolatokhoz kötötten jelenik meg. Etikusnak lenni és etikusan cselekedni annyit jelent, hogy a különböző helyzetekben és az emberi kapcsolatokban érzékenyen vagyunk jelen, kifejezzük az érzéseinket, és a cselekvések mögötti okokat is láttatjuk. Amennyiben a szociális munkát, mint egyfajta társadalmi mozgalmat értelmezzük, fontos szerepe az elnyomó társadalmi struktúrára való figyelemfelhívás, erre utal a szakmai etika politikai jellege. Foglalkozási csoport tagjaként a szociális munkások alapvető feladata az elnyomottak, kirekesztettek hangjának hallatása, érdekeik és jogaik védelme. A kettő összekapcsolása a *társadalmi igazságosság szituatív etikája* (situated ethics of social justice), mely inkább csak elvi szinten rögzíti, hogy a cselekvés során a társadalmi igazságosság adja a kiindulópontot. Jellemzői: *radikális társadalmi igazságosság; empatikus szolidaritás; relációs autonómia*¹¹; *kollektív ellenálló felelősség; morális felsőbbrendűség; szakmai munka komple-*

¹⁰ Tronto nyomán a *gondoskodás etikájának politikai jellege* (political ethics of care) azonosítható, melyben az elnyomás elleni küzdelem jelenik meg.

¹¹ A relációs autonómia alatt azt értjük, hogy az autonómia megvalósulása társadalmi kontextusban értelmezett, az egyének önállóságát és fejlődési lehetőségét alapvetően meghatározzák az elnyomás struktúrái. A szociális munka gyakorlatában a szakmai autonómia is függ a másokkal való együttműködésen, bele értve a klienseket is.

xitásával és ellentmondásaival való számolás. A szociális munkában számolni kell a komplexitással, a bizonytalansággal, az ellentmondásokkal, tudni kell, hogy az etika nem csak dilemmákról szól, hanem kétféle cselekvési minta közötti választásról. (BANKS, 2011:16-19) Úgy véljük, hogy az Etikai Kódex következő megújításában ezen szakmai szempontok figyelembe vétele mellett az érdekvédelemre, azaz a szakmai etika politikai jellegének hangsúlyosabbá tételére kell nagyobb hangsúlyt fektetni, hogy a szociális munkások merjék felvállalni, hogy cselekvéseik kiindulópontja a társadalmi igazságosság kérdése.

Irodalom

- BANKS S. (2004): Ethical Challenges for Social Work. *Intervenció Social*, 29. 11-24.
- BANKS S. (2011): Ethics in in Age of Austerity: Social Work and the Evolving New Public Management. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 2. 5-23.
- IFSW (2014): A szociális munka globális definíciója. *Párbeszéd: szociálismunka-folyóirat*, 1-2. <http://parbeszed.lib.unideb.hu/megjelent/html/5549b4f59eb90> (Látogatva, 2018.03.16.)
- KATZ K. (2011): Etika. In: Szociális munka és szupervízió: irányelvek, megközelítések, dilemmák. ELTE TáTK, Budapest. 45-60. http://tatk.elte.hu/file/Szocialis_munka_es_szupervizio.pdf (Látogatva, 2018.01.18.)
- LORENZ W. (1994): *Social Work in a Changing Europe*. Routledge, London.
- RÁCZ A. (2016): *Gyermekvédelem, mint fragmentált társadalmi intézmény*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- SZOCIÁLIS SZAKMAI SZÖVETSÉG ETIKAI KOLLÉGIUM (2016): Szociális Munka Etikai Kódexe. <http://www.3sz.hu/sites/default/files/Etikai.pdf> (Látogatva, 2018.01.16.)
- SZOCIÁLIS SZAKMAI SZÖVETSÉG ETIKAI KOLLÉGIUM (2017) A Szociális Szakmai Szövetség Etikai Kollégiumának állásfoglalása a professzionális szakmai munka feltételrendszeréről. http://www.3sz.hu/sites/default/files/Ek_allasfoglalas_professzionalis_szakmai_munka_feltelrendszererol_0.pdf (Látogatva, 2018.01.16.)
- WEBER M. (1967): *Gazdaság és társadalom. Szemelvények*. (Összeállította: Varga Iván) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.